

Za vpise v osnovnem (matičnem) knjižničnem katalogu so zaradi evidence, ali in kako je knjiga registrirana v drugih katalogih, neogibno potrebni posebni zaznamki, ki se po angleški bibliotekarski terminologiji imenujejo tracing (franc. *rappel des vedettes*, nem. *Vermerk über Nebeneintragungen und Verweisungen*). Doslej smo takšno registracijo imenovali razporejevalni (dislokacijski) ključ. Jasnejša in zato ustrežnejša se zdi *razvidnica vpisov* (ali natančneje: *razvidnica vpisov v drugih katalogih*).

Pretresli smo nekaj osnovnih katalogizacijskih pojmov in jim skušali najti prikladne izraze. Za izdelavo strokovne terminologije čaka naše bibliotekarje še dokaj dela. Nedvomno bi bila zelo velika pridobitev, ko bi dobili celotni slovenski prevod Thompsonovega »*Vocabularium bibliothecarii*«, kakor so ga dobili letos Hrvatje.¹⁰

¹ Konferenca je bila v dneh 9. do 18. oktobra 1961 v Parizu; dokončno poročilo o njej je priobčeno v knjigi *International Conference on Cataloguing Principles*, Paris, 9th—18th October, 1961. Report. (Edited by A. H. Chaplin and Dorothy Anderson.) London 1963.

² Vodilno vlogo na sestankih te sekcije je imel angleški bibliotekar Anthony Thompson, avtor znanega terminološkega slovarja *Vocabularium bibliothecarii* (nova, zelo razširjena izdaja slovarja je izšla 1962).

³ Poleg angleščine so bile upoštevane še francoščina, nemščina, ruščina in španščina.

⁴ Abecedni imenski katalog. Ljubljana 1947. (Pravila za katalogizacijo v znanstvenih knjižnicah. 1.)

⁵ Avgust Pirjevec: *Knjižnice in knjižničarsko delo*. V Celju 1940, str. 187.

⁶ Prim. slovensko objavo v reviji *Knjižnica*, letnik V/1961, str. 110—117.

⁷ Gl. njegov članek »Načrt za knjižnične kataloge«, objavljen v pedagoški reviji *Popotnik*, letn. XXIII/1902, str. 14—18, 43—48. Kot izraz za analogni bibliografski pojem je uporabil besedo že poprej v svojem poročilu o Peruški letni bibliografiji, priobčenem v Ljubljanskem zvonu, leto XX/1900, str. 451—453.

⁸ Simonič, Franc: *Slovenska bibliografija*. I. del: *Knjige*. (1550—1900.) V Ljubljani 1903—1905. Gl. str. (IV—V).

⁹ Gl. Avgust Pirjevec, navedeno delo, str. 197—198, 208, 211—212, 204.

¹⁰ Thompson Anthony: *Rječnik bibliotekarskih stručnih izraza*. *Vocabularium bibliothecarii*. Englesko-hrvatskosrpski. Preveli Dana Čučković, Šime Jurić. Zagreb 1965.

STO LET KNJIŽNIČARSTVA V NOVEM MESTU

Bogo Komelj

Čeprav je dobilo Novo mesto svojo prvo knjižnico že leta 1472 v frančiškanskem samostanu in ne dosti kasneje drugo v kapitlju in je bila pred letom 1865 že razvita gimnazijska knjižnica, smemo govoriti o knjižničarstvu šele z letom 1865, ko je bila ustanovljena novomeška Narodna čitalnica. Vse prejšnje knjižnice niso imele vpliva na prebi-

valstvo Novega mesta, ker so bile omejene le na ozek krog bralcev v svojih ustanovah. Tudi v zvezi z novomeškim tiskarjem in knjigarnarjem Constantinom Tandlerjem, ki je po letu 1850 izposojal Novomeščanom in okoličanom nemške beletristične knjige, še ne moremo govoriti o javnem knjižničarstvu. Štirinajst slovenskih mest, trgov in manjših krajev je že imelo svoje Narodne čitalnice, preden jo je dobilo Novo mesto. Vsi pozivi v časnikih so bili zaman, pa čeprav jih je napisal sam Bleiweis in celo s prstom pokazal, da je v hiši, ki jo je zidal slovenski pisatelj Matija Kastelec, nemški Casino in da bi prav v tej hiši morala biti Narodna čitalnica. Levstikov klic »Kaj dejla sloveče mejstu — dolenjski Rim« ni imel odziva. Tudi novomeški dopisnik v celovškem Slovencu ni uspel, pa čeprav je ugotovil, da ima mesto s slovenskim prebivalstvom nemško lice. Med razpravljanjem je prišla 500-letnica Novega mesta in v avgustu 1865 je imel Južni Sokol v Novem mestu telovadni nastop. Prireditelj je Novomeščane tako navdušila, da so še pod vtisom ognjevitih govorov Frana Erjavca in Valentina Zarnika ustanovili Narodno čitalnico, sicer dokaj pozno, zato pa je Novo mesto prvo v Sloveniji sezidalo svoj Narodni dom.

Glavni namen Narodne čitalnice je bil buditi in utrjevati narodno zavest predvsem z branjem slovenskih knjig, časnikov in časopisov ter z živo besedo z gledaliških desk in drugimi prireditvami. Že na ustanovnem občnem zboru je bil izvoljen knjižničar in knjižnica je postala ud Slovenske matice in Mohorjeve družbe, kasneje še Slovenske Talije in naročnik Gaberščkovih izdaj. Knjižnica je posojala knjige članom Narodne čitalnice na dom, časnike in časopise pa praviloma samo v bralni sobi. Le-te je oddajala v podnajem. Pomembne časopise je knjižničar hranil, jih dajal vezati in vključeval v knjižnico. Tako je nastajal dragocen časopisni fond, ki se je izpopolnjeval, kadar je imela knjižnica dobrega knjižničarja tudi s periodikami pred letom 1865; kadar pa je bil na delu knjižničar, ki mu je bila funkcija vsiljena, so nastajale vrzeli v periodikah in knjigah. Knjižnica je imela vedno po več kot 20 časnikov in časopisov. Dogajalo se je celo, da je moral slovenski list odstopiti svoje mesto nemškemu. Zaradi tega je prišlo večkrat do ostrih polemik. Zlasti so bili nekateri odborniki proti leipziški »Illustrierte Zeitung«, češ da je preveč »prusovska«, a čitalnica je kljub temu obdržala časnik, češ da ga člani radi bero. Tako je knjižnica Narodne čitalnice dočakala leto 1907.

V obdobju po letu 1900 je glasilo radikalne mladine »Omladina« zelo propagiralo ustanovitev ljudskih knjižnic, ki bi bile odprte vsej javnosti. Da je tudi Novo mesto občutilo potrebo po taki javni knjižnici, dokazuje dejstvo, da so obrtniki ustanovili Ljudsko knjižnico v Šmihelu s sedežem v Kandiji, tristo korakov od čitalnice. Lahko bi hodili v knjižnico Narodne čitalnice, toda čitalnica je delavskemu raz-

redu svoja vrata rajši zapirala, kot odpirala. To dejstvo je rodilo razne konflikte na občnih zborih in društvenih sejah in vedno bolj so se slišali očitki, da Narodna čitalnica ni demokratična, da je frakarska. Ljudska knjižnica je do leta 1907 lepo uspevala. Njen vzpon je bil zelo hiter. Njena dejavnost ni bila samo v izposojanju knjig, ampak tudi v prirejanju iger, koncertov in Miklavževih večerov, kjer so dobivali sredstva za nakup knjig. Oglasi v Dolenjskih novicah so vabili bralce v knjižnico, ki je bila zelo dobro založena. Toda že v letu 1907 ni o Ljudski knjižnici več nobenega sledu.

V tem času je nastopil v Novem mestu akademski slikar Josip Germ, ki je hotel svoje izkušnje iz zlate Prage presaditi v dremajoče Novo mesto. Bil je belokranjski rojak, doma iz Adlešičev, gimnazijo je končal v Novem mestu, slikarske študije pa na Dunaju in v Pragi. V Pragi je nekaj let služboval, nato pa se odločil, da prevzame mesto profesorja v Novem mestu. Germ je bil zelo sposoben in delaven človek, sadovi njegovega dela so še sedaj vidni v Novem mestu in le žal, da še ni dobil mesta v lokalni zgodovini, ki mu gre. Dne 12. decembra 1906 je bil predlagan za podpredsednika Narodne čitalnice. Izjavil je, da je pripravljen prevzeti mesto, toda pod pogojem, da odbor reši naslednje: 1. da se uredi knjižnica in spremeni v javno, 2. da se spremenijo društvena pravila, 3. da se popravijo društveni prostori, 4. da se sestavi inventar društvenega premoženja.

Vse so sprejeli in poleg tega še njegov predlog postaviti knjižničarski odsek, ki naj uredi knjižnico in pripravi knjižnična pravila. Josip Germ se je lotil dela z vso vnemo. Ker se še ni nikdar ukvarjal s knjižničarskim delom, je naslovil pisma ljudskim knjižnicam v Celje, Maribor in Ljubljano. Ko je nabral dovolj navodil in nasvetov, je začel z urejanjem. Delo je trajalo vse leto in s sredstvi, ki mu jih je dala Narodna čitalnica, je nakupil toliko knjig, da je knjižnica imela v svojih zbirkah vse slovenske izdaje, ki so bile dostopne na knjižnem trgu. Sredstva je dobil, ker je vedno prihajal na društvene seje s tako utemeljenimi predlogi, da je vsak odbornik moral glasovati zanje. Tako je vse leto neutrudno delal, zbiral denar in pisal kartoteko, dokler ni knjižnice vzorno uredil. Obogatena knjižnica z vsem takratnim leposlovjem in bogato zbirko periodik je bila odprta 7. decembra 1907. Ker pa je profesor Germ vedel, da knjižnica samo s slovenskim knjižnim fondom ne bo mogla zadovoljiti vseh Novomeščanov in ker je hotel v knjižnico vključiti čimveč bralcev, je ustanovil »Združenje prijateljev čitanja«. Namen tega združenja je bila nabava knjig v tujih jezikih iz sodobne literature. Knjige so kupovali z denarjem, ki so ga zbrali člani združenja, v določenem času pa so postale last čitalnične knjižnice. Uvedel je knjigo želja, kamor so člani združenja vpisovali svoje želje. Med člani združe-

nja je bil tudi naš odlični bibliotekar dr. Janko Šlebinger, ki je po lastni izjavi preživel svoja najlepša leta v Novem mestu.

Prof. Germ je knjižnico vzorno vodil in se je tudi v polni meri zavedal vseh nalog, ki jih knjižnica ima kot kulturna ustanova. Ni zbiral le beletristike, temveč je mnogo skrbi posvečal tudi izpopolnjevanju periodik, vključil muzikalije in igre, uvedel stalna predavanja o knjižničarstvu in kulturni zgodovini. Ker pa so ta predavanja zavzela velik obseg, jih je prevzela čitalnica. Tudi družabnih večerov ni zanemarjal in je odprl vrata prav vsem slojem. Hotel je presaditi demokratičnost, ki se je je navzel v kulturni Pragi, v provincialno Novo mesto, a pri tem ni uspel. Ostanek svojega življenja je preživel zagrenjen in strt, dokler ni dobil novega elana, ko je kot 73-letni starček odšel med vojno na osvobodjeno ozemlje in se ob osvoboditvi vrnil v Novo mesto, kjer je leta 1951 umrl.

Dokler je vodil knjižnico Germ, je lepo uspevala, ko pa je dal ostavko, ker mu niso pustili prezidati Narodnega doma, je odstopil. Knjižnica je začela hirati in kadar je bila v največjih težavah, je spet nastopil in jo rešil. Tako je prišla prva svetovna vojna in knjižnica je zašla v težave. Narodni dom je zasedla vojska in onemogočila redno delo. Zato so bralno sobo preselili v sosednjo hišo, kjer je nadaljevala z delom v omejenem obsegu. Po vojni so ugotovili, da je bila knjižnica v vojnih letih zelo oškodovana. Upanje, da bo v novi državi zaživela, je bilo zaman. Za knjižnico ni bilo denarja in je vedno bolj nazadovala.

Knjižničarji niso več upoštevali Germove ureditve in zato ni bila več enotno urejena. Odboru ni uspelo najti človeka, ki bi znal knjižnico urediti, utrditi in ji zagotoviti v družbi mesto, ki ji gre. Po več let ni bila nabavljena nobena knjiga. S knjižnico vred je hiral tudi Narodna čitalnica. V novih razmerah se ni znašla. Program, ki ga je razvijala pod Avstroogrsko, ni več ustrezal, novih oblik dela pa ni znala poiskati. Zato so funkcije Narodne čitalnice prevzemala druga, bolj agilna društva, zlasti Sokolsko društvo. Narodna čitalnica je ostala le lastnik Narodnega doma in je le posojala svoje prostore drugim društvom. V takih razmerah seveda ni moglo biti denarja za knjižnico. Da se knjižni fond ni porazgubil, gre hvala dijakom, ki so nesebično pomagali voljenemu knjižničarju.

Tako se je bližal neizogibni konec Narodne čitalnice, a da bo prišel tako hitro, ni nihče pričakoval, čeprav ga je njen predsednik prof. Jan-ko Krajec v poročilu za leto 1923 nakazal. Čitalnico je hotel rešiti s tem, da bi postala tista vez, ki bi družila vse Novomeščane ne glede na svetovni nazor. Toda korenine razdora so bile že tako globoke, da jih obupni klic predsednika ni mogel več iztrebiti. Tudi zadnji poizkus istega predsednika, ko je polagal račun za leto 1924, ni uspel. Začel se je nagel razkroj Narodne čitalnice. Izvoljen je bil popolnoma nov odbor

razen tajnika. Kot je izjavil bivši predsednik, bi Narodno čitalnico lahko rešila le dobro pripravljena 60-letnica društva, toda tega namena novi odbor ni imel. Zato je razpravljanje o proslavi odlagal s seje na sejo. Medtem se je v Narodno čitalnico vpisalo veliko število novih članov iz sokolskega naraščaja. Ko so bile opravljene vse formalnosti, so novi člani v skladu z društvenimi pravili zahtevali sklicanje izrednega občnega zbora z nalogo, da se spremenijo čitalnična pravila tako, da imovina Narodne čitalnice, če bi se razšla, pripade društvu, ki ga določi zadnji občni zbor, če pa občnega zbora ni, Sokolskemu društvu v Novem mestu; in pa da je potrebna sklepčnost za redni ali izredni občni zbor polovica članov, za veljavo sklepov pa dve tretjini navzočih članov. Kmalu je zahtevalo določeno število članov izredni občni zbor in tako je Narodna čitalnica točno po šestdesetih letih prenehala z delom, ko je bil 22. septembra 1925 izglasovan sklep, da se prostovoljno razide. Njena knjižnica je prišla pod novega gospodarja.

Ob prehodu v last Sokolskega društva je bila knjižnica že popolnoma arhivska, ker do leta 1925 ni kupovala knjig, razen knjižnih zbirk Slovenske matice in Mohorjeve družbe. Prvi knjižničar po letu 1925 je bil Anton Novljan, višji sodni oficial, ki je sam izjavil, da se na knjižnico ne razume. Kaže, da je odboru Sokola kar ustrezal, ker je ostal do leta 1931. Knjižnico so dejansko vodili dijaki, ki jih je družila ali ljubezen do knjige ali pa politični cilj, da s pomočjo knjige širijo marksizem. Večji del pa sta bila ljubezen do knjige in marksizma skupna, ker le tako je možno razumeti, kaj je vezalo dijake na knjižnico, ki je bila pravzaprav mrtva. Ta zvrst knjižnične dejavnosti je postala po letu 1935 tako množična, da se je umaknila v ilegalo. V spomin na to delo je bila po osvoboditvi odkrita spominska plošča z besedilom: »Sokolska knjižnica je bila žarišče komunistične dejavnosti v letih 1935—1940. Od leta 1935 je izposojala marksistično literaturo. Od leta 1937 so bili v njej organizacijski in študijski sestanki SKOJ in od leta 1939 sestanki KPS in ilegalne tehnike.« S tem delom je v knjižnici začel Anton Bele in njegovo seme se je v naslednjih letih razrastlo v mogočno drevo. Morda gre na račun te dejavnosti večkratno opozorilo odbornikov Sokola, da je treba dijake pri njihovem delu nadzirati. Odborniki pa niso vedeli, da so vse knjižničarsko delo opravljali dijaki in da voljeni knjižničar največkrat sploh ni prihajal v knjižnico.

Ti dijaki, če upoštevamo vso dobo Sokolske knjižnice, so bili (upoštevani je povsod sedanji položaj): dr. Josip Globevnik, predsednik zakonodajne pravne komisije pri skupščini SRS (knjižničar od leta 1925 do 1928), Anton Bele, sodnik okrožnega sodišča v Novem mestu (1926 do 1933), Bogo Komelj, upravnik študijske knjižnice Mirana Jarca v Novem mestu (1927—1940), dr. Franc Hočevar, zvezni javni tožilec v Beogradu (1932—1933), prof. Milan Dodič, vodja katalogov v študijski

knjižnici Mirana Jarca v Novem mestu (1932—1937), dr. Svetozar Kalčič, direktor Higijenskega zavoda v Ljubljani (1934—1940), Boris Lenarčič, uslužbenec sekretariata za notranje zadeve v Ljubljani (1934—1940), Leon Skrabl, uslužbenec PTT v Novem mestu (1934—1940), Niko Šilih, ambasador v Tunisu (1936—1940), Janko Smola, direktor Slovenija-Vino v Ljubljani (1937—1940), Bogdan Osolnik, direktor Komunista v Beogradu (1937—1940), Franček Saje, publicist v Ljubljani (1938—1940), Branko Lamut, pravni referent v Ljubljani (1936—1940), ing. Jurij Ivanetič, direktor v Kamniku, (1937—1941), Marko Ivanetič, direktor Centra za gostinstvo (1937—1941), ing. Peter Ivanetič, direktor Zavoda za produktivnost dela v Novem mestu (1937—1941) ter še drugi kot pokojna Leon Kosmač in Rajko Černoš in morda še kateri v letih 1940 in 1941. Čeprav so odhajali dijaki študirat v druge kraje, so se ob počitnicah vedno vračali in delali v knjižnici. Nekateri so prinašali, zlasti z zagrebške univerze, komunistični propagandni material in z njim bogato zalagali Sokolsko knjižnico.

Ko so Sokoli prevzeli knjižnico, so jo preuredili in spisali nove inventarne knjige, ki so služile tudi kot imenik knjig za bralce. To je bila vsa pomoč Sokola do leta 1934, dokler ni prišel v knjižnico človek, ki je v sposobnosti in kvaliteti dela odtehtal prof. Josipa Germa. To je bil učitelj Alojz Ivanetič iz Novega mesta. V knjižničarstvu ni bil novinec, saj je delal v knjižnici, ko je še bila last Narodne čitalnice. V knjižnici je našel dijake in jih vse obdržal pri nadaljnjem delu, ker jim je obljubil, da bo knjižnico povzdignil, ali pa bo odstopil. Pri odboru Sokola je izbral dejstvo, češ da društvo, katerega naloga je utrjevanje nacionalne zavesti in širjenje telesne vzgoje, širi nemško propagando v svojem zvočnem kinu. Očitek ni bil iz trte zvit in zato je Sokolsko društvo, čeprav nerado, dalo pomoč za ureditev in utrditev knjižnice. Pritegnjena sta bila še dva sodelavca: Mirko Jakše in Jože Preželj; slednji je bil med vodilnimi mladimi novomeškimi marksisti in je bil v knjižnico vključen, ker je imel v Novem mestu za seboj močno skupino mladincev. Glavni knjižničar Alojz Ivanetič in njegovi sodelavci — dijaki, so si razdelili delo in vztrajno delali, da je knjižnica že v letu 1934 doživela silen vzpon, kar dokazuje, kako potrebna je bila Novemu mestu.

Veliko vrzel po dobri ljudski knjižnici v Novem mestu je izkoristila skupina novomeških železničarjev že leta 1929, ko je ustanovila Javno jubilejno železničarsko knjižnico v Novem mestu, ki se je povzpela na 8000 knjig, toda kvalitetno ni bila na višku. Soliden temelj je bila pomembna Erlečeva knjižnica, ki so jo kupili takoj ob ustanovitvi. Brlec je bil orožniški stražmojster in nabiralec narodnega blaga, s čimer je sodeloval s Karlom Štrekljem. Bil je velik ljubitelj knjig in s svojo plačo si je ustvaril tako lepo knjižnico, da bi ji bilo težko najti par na

Dolenjskem. Vsebovala je pesniške zbirke od prve izdaje Prešernovih Poezij, poleg Kranjske čbelice in Korytkove zbirke, do Župančiča, periodika od Vedeža do Ljubljanskega zvonu in zbirko klasikov. Poleg tega je vsebovala tudi drugo slovensko leposlovje, domače in izvirno, in tudi knjige, ki so izhajale še v stari Avstriji v snopičih, in čudno je, kako so zašle v tako kvalitetno zbirko. Železničarji so odkupili leposlovje brez pesništva, Ljubljanski zvon in literaturo v snopičih. Ostanke knjižnice so kupili novomeški mesarji in še sreča je bila, da je del knjižnice rešil meščanskošolski učitelj Karel Šterbenk. Na policah železničarske knjižnice pa si našel Beračeve skrivnosti in sorodno literaturo.

Kljub temu, da je imela ta knjižnica veliko število bralcev od Grosupljega do Bubnjarcev, ni nič ovirala rasti Sokolske knjižnice, ki se je pod Ivanetičevim vodstvom preimenovala v Javno knjižnico Sokolskega društva v Novem mestu. Učitelj Ivanetič je bil tako sposoben, da je dobil za knjižnico nov prostor s sodobno opremo. Obnovljena knjižnica je štela ob svojem koncu 12000 knjig in je sodila med najboljše ljudske knjižnice v Sloveniji. Ivanetič je zbiral podatke o urejanju knjižnic v Ljubljani pri Delavski knjižnici in pri Šentjakovski ter jo uredil v glavnem tako, kot so urejene današnje ljudske knjižnice, ki še imajo pultni sistem. Ta ureditev je bila v glavnem podobna Germovi z izjemo nekaterih tiskovin. Tudi Ivanetič ni razumel naloge ljudske knjižnice tako, da izposoja le leposlovje, ampak je polnil knjižne police s periodikami, poljudnoznanstvenimi knjigami, dramskimi deli in muzikalijami. Teh je bilo toliko, da je ob nekem pogovoru dejal Marjan Kozina, da jih toliko nima niti Akademija za glasbo. Praksa je pokazala, da se knjižnica ne more vzdrževati le z izposojevalnino, pa čeprav je nosil vse druge stroške Sokol. Da ne bi nastale vrzeli v slovenskem knjižnem fondu, zlasti znanstvenem in periodičnem, je knjižnica enkrat ali dvakrat letno kupila v zagrebških antikvariatih lahko nemško literaturo po dinarju za kos ter jo posojala tudi po dinarju. Ta zvrst literature je prinesla toliko dohodkov, da je polnila knjižne police s tehtnimi slovenskimi knjigami.

Sredi 30-tih let je prišla iz vrst novomeškega profesorskega zbora izjava, da je težko živeti v kraju, kjer ni dobro založene knjižnice, ki bi pomagala pri študiju, in da bi morala naša mesta slediti zgledu Češke. Za izjavo so izvedeli tudi knjižničarji v Sokolski knjižnici in brž sklenili, da se osnuje pri Javni knjižnici Sokolskega društva študijska knjižnica. Fond zanjo je bila knjižnica dr. Edvarda Volčiča. To je namreč odkupila Narodna čitalnica za neznatno ceno pod pogojem, da jo vključi kot poseben oddelek v čitalnično knjižnico. Ker je bila odkupljena v vojnem času, ni prišlo do te realizacije, a v povojnih letih, ko je knjižnica Narodne čitalnice hiral, ni bilo pogojev za njeno priključitev. Vsa hvala gre odboru Narodne čitalnice in Sokolskega

društva, da so jo ohranili do ugodnih razmer. Prišle so z ureditvijo in vzponom Javne knjižnice Sokolskega društva. Sedaj je bil odbor Sokola voljan prepustiti to knjižnico kot poseben oddelek sokolski knjižnici. Tako se je izpolnila pokojnikova želja, Novo mesto pa je dobilo zametek študijske knjižnice.

Knjižnica je nenehno rastla in dočakala vojno. Že v letu 1940 so knjižničarji, ki so rastle v njej, odšli k vojakom ali drugim, in niso bili pri njej ob razpadu Jugoslavije. Učitelj Ivanetič je hotel knjižnico rešiti tako, da bi knjige izposodil zanesljivim Novomeščanom kar po tekočih signaturah, dokumentacijo pa uničil. Toda vodstvo Sokola ni bilo voljno za tako akcijo in zato si je učitelj Ivanetič legalno sposodil pomembne Volčičeve knjige, dokumentacijo pa pustil v knjižnici.

Italijani so seveda knjižnico zaprli in jo imeli zaprto do nekako srede leta 1942. V zimi 1941/1942 so se Italijani spomnili, da bi bilo njim prav, če bi knjižnico odprli. Poklicali so prejšnje knjižničarje, ki so se bili vrnili ali iz ujetništva ali od drugod, da bi prevzeli vodstvo knjižnice. Poskušali so zlepa in zgrda, a niso uspeli. Učitelj Ivanetič je bil zaposlen v Malem Slatniku in je ta izgovor Italijanom zadoščal. Podobno je Italijane prepričal Boris Lenarčič, ker se je zaposlil kot železničar in mu turnus ni dovoljeval sodelovanja v knjižnici. Prav tako sta uspela Bagi Kalčič in Leon Skrabl. Le Bogo Komelj in Milan Dodič nista imela sreče in so ju Italijani pestili z obljubami in grožnjami. Prof. Dodiču so celo zagrozili, da ga bodo pregnali v Mursko Soboto, kjer je bilo njegovo zadnje službeno mesto. Bogu Komelju pa je rekel okrožni sekretar Rudi Anžlovar, to je Viktor Avbelj, da pod nobenim pogojem ne dovoli sodelovati našim ljudem z okupatorjem, pa čeprav z vednostjo OF. Ker sta Bogo Komelj in Milan Dodič odklonila, sta bila zaprta v raznih ječah in končno internirana v Italiji. Kmalu nato so Italijani našli neodgovorne mlade dijake, ki so vodili knjižnico in istočasno odprli tudi železničarsko ter preko nekega konfidenta prisilili dolgoletnega knjižničarja Franca Vovka, da je vodil knjižnico. Moral se je vdati, a je ob prvi priložnosti knjižnico zaprl. Tako sta obe ljudski knjižnici, ki sta šteli skupaj 20.000 knjig, dočakali kapitulacijo Italije. Pred nemškim vdorom oktobra 1943 je bilo mesto dvakrat bombardirano. Ena bomba je padla v bližino železničarske knjižnice ter odtrgala vrata v knjižnico. Ob zmedu zaradi bombardiranja je vdrla v knjižnico drhal in začela odnašati knjige. Nekaj dni kasneje je ista usoda doletela tudi sokolsko knjižnico. V njo so vdrli Mongoli in za njimi so začeli odnašati knjige številni prebivalci Novega mesta, tako da od knjižnice ni ostalo skoraj nič.

Vojna je pustila mestu in okolici strahovite posledice. Novo mesto je bilo zaradi večkratnih bombardiranj 60 % uničeno in prav tako so bile na Dolenjskem uničene skoraj vse stavbe, v katerih so bile knjiž-

nice, npr. šole in gradovi. Poleg Javne knjižnice Sokolskega društva v Novem mestu in Javne jubilejne železničarske knjižnice so bile uničene tudi druge, tako so zgorele v novomeški osnovni in meščanski šoli obe učiteljski in šolarski knjižnici in v isti stavbi tudi okrajna učiteljska knjižnica. Ta je štela 1200 večinoma nemških pedagoških del, a tudi nekaj redkih slovarjev in abecednikov. Med vojno je tudi kapiteljska knjižnica izgubila na nepojasnen način izbor redkih slovenskih knjig in človek dobi vtis, da je bil na delu dober poznavalec. To knjižnico sta uredila pokojni umet. zgodovinar Jože Gregorič in duhovnik Modest Golia ter označila v katalogu vse manjkajoče knjige.

Po letu 1945 pa so bile vrzeli zelo velike med pomembnejšimi deli. Bogate grajske knjižnice so bile med vojno uničene, le redke med njimi so lastniki odpeljali s seboj, ko so se leta 1941 izselili. Tako je bila odpeljana v Avstrijo tudi pomembna Breckerfeldova knjižnica iz Starega gradu, ki je bila nameščena v vili Diana pri Šmarjeških Toplicah. Langerjevi knjižnici na Pogancih in na Prežeku sta zgoreli. Prva je bila novejšega datuma in je vsebovala poleg družinskih kronik moderno angleško in nemško literaturo z raznimi bibliofilskimi izdajami, druga pa je vsebovala kompletno Laibacher Zeitung, Illyrisches Blatt in druga periodika tistega časa. Langerjeva knjižnica v Bršljinu pa je preživela vojno in je bil večji del knjižnega fonda prepeljan v Ljubljano v FZC. Žrtev bombardiranja in požiga je bila knjižnica na Hmeljniku, ki je vsebovala nekaj srednjeveških rokopisov, zbirko knjig iz umetnosti, nenadomestljivo Gutenbergovo Biblijo (podatek polkovnika Pekareka) in Bohoričevo slovnico. To je rešil pok. Vinko Paderšič, jo nosil s seboj in jo kasneje nekje shranil (podatek Bogdana Osolnika). Po zlu je šla tudi Rudeževa knjižnica na Gracarjevem turnu, ki je hranila slovenske in ruske knjige iz 19. stoletja, neki Tavčarjev rokopis in korespondenco Dragotina Rudeža s Trdino ter drugimi takratnimi kulturnimi delavci. Dragocena grafična zbirka in del knjižnice, ki ni bil prodan v Gradec, sta zgorela v graščini Vrhovo. Več sto knjig iz pleterske knjižnice je zgorelo v samostanskih celicah in z njimi vred priročne knjižnice pleterskih menihov. Strokovna knjižnica na Grmu je bila poškodovana, po vojni pa je bila skoraj v celoti prepeljana v Ljubljano.

Tako je bilo stanje takoj po osvoboditvi. Vse javno knjižničarstvo je bilo treba znova organizirati in zbirati knjižni fond. Sicer so se v Novem mestu kopičile knjige iz Okrožnega zbirnega centra, toda tisti fond ni bil primeren za ljudske knjižnice, ampak le za študijsko, ki se je takrat snovala. Pri organizaciji knjižnic je veljala prva skrb ljudskim knjižnicam. Prebivalci novomeškega okrožja so zbrali 200.000 dinarjev za nakup knjig, ki ga je organiziralo takratno ministrstvo za prosveto. Toda izbor knjig ni bil primeren za ljudske knjižnice, ker so ljubljanske založbe izpraznile vsa svoja skladišča. Vendar je uspelo ustanoviti

100 ljudskih knjižnic s fondom 100 do 150 knjig. Ker te knjižnice niso imele trdnega temelja, so druga za drugo propadle.

Prav posebna težava je bila pri obnovi ljudske knjižnice v Novem mestu, ker ni bilo na voljo primerne prostora. Z delom so začeli mladinci in ustanovili ljudsko knjižnico. Najprej je bila v garderobi v Sokolskem domu, nato se je morala seliti in je kmalu odmrla. Nato je začel z obnavljanjem te knjižnice dolgoletni knjižničar železničarske knjižnice France Vovk, ki knjižnico vodi še danes. Najprej je bila v Sindikalnem domu in je dobro uspevala, dokler je dobivala knjige brezplačno od republiškega odbora sindikatov preko Delavske knjižnice v Ljubljani. Nato se je preselila v Dom ljudske prosvete, kjer je bilo v načrtu, da se celo pritličje preuredi za ljudsko knjižnico, a do tega ni prišlo. Zato je životarila v enem premajhnem prostoru. Boljšo namestitev je dobila 14. aprila 1962 v prostorih nekdanje pošte. Tu pa ni ostala, ker je OS s sodelovanjem Sklada SRS za pospeševanje kulturne dejavnosti omogočila nakup stavbe, ki je poleg študijske knjižnice. V te prostore se je vselila ljudska knjižnica in zavzema 68 m² površine.

Najpomembnejša pridobitev v knjižničarstvu Novega mesta pa je brez dvoma študijska knjižnica. Ob ustanovitvi je dobila prostore v stanovanjskem delu osnovne šole. Ker pa je knjižnica hitro rastla in ker je potrebovala prostore tudi osnovna šola, je občina Novo mesto dodelila knjižnici posebno stavbo, kjer je še danes. Toda tudi ti prostori so pretesni in OS je spet pomagala knjižnici, da je dobila še eno stavbo. V njej bo dobila prvo nadstropje, pritličje pa si že delita Ljudska in Pionirska knjižnica.

Zaradi funkcionalnosti bosta obe stavbi zvezani s koridorjem. Prvi knjižni fond študijske knjižnice so bili ostanki sokolske in železničarske knjižnice ter knjige zbirnega centra. Po uredbi o ustanovitvi študijskih knjižnic bi morala novomeška študijska knjižnica dobiti knjižni fond vseh učiteljskih knjižnic v okrožju, a ves ta fond je bil med vojno uničen z izjemo učiteljske knjižnice na novomeški gimnaziji. Stalni prirastek knjižnice so bili dolžnostni izvodi. Sčasoma je knjižnica svoje zbirke širila in danes šteje okrog 100.000 kosov bibliotečnega gradiva. Občinska skupščina Novo mesto je ustanovi naklonjena in ji daje sredstev, kolikor more. Nekateri Novomeščani in drugi Dolenjci se knjižnice radi spominjajo, tako med drugimi Bogdan Osolnik, generalni konzul v Celovcu Franc Pirkovič in dr. Oton Berkopec iz Prage. Sklad SRS za pospeševanje kulturnih dejavnosti je s sodelovanjem OS Novo mesto omogočil nakup pomembnih knjig in mnogo storil za razvoj ljudskega knjižničarstva v občini. Najnovejša pridobitev knjižničarstva Novega mesta je Pionirska knjižnica, ki je bila odprta 29. oktobra 1964 ob občinskem prazniku občine Novo mesto. Knjižnica je že premajhna.

Če pogledamo skromni začetek pred 100 leti, ko je imela knjižnica Narodne čitalnice ob ustanovitvi le nekaj knjig, lahko v razdobju sto let ugotovimo velik napredek, pa čeprav sta obe svetovni vojni novomeške knjižnice skoraj zatrli. Obakrat je bilo treba začeti znova in danes šteje Novo mesto 46 knjižnic vseh vrst: 1 študijsko, 2 cerkveni, 18 strokovnih, 9 učiteljskih, 7 šolarskih, 1 ljudsko, 1 pionirsko, 5 sindikalnih in 2 specialni s skupnim knjižnim fondom 170 000 knjig.

AKTUALNA VPRAŠANJA DECIMALNE KLASIFIKACIJE

Josip Rijavec

Redko katero področje bibliotekarske dejavnosti v preteklosti, še bolj pa v sedanosti, je rodilo toliko različnih stališč in izzvalo toliko diskusij, kot je vprašanje strokovne evidence bibliotečnih fondov, tj. stvarnega (strokovnega) kataloga in dokumentacije raznega gradiva nasploh. Čeprav še vedno drži dejstvo, da je glavna osnova vsake knjižnice avtorski (imenski) katalog, se vendar zlasti v moderni dobi vedno bolj uveljavlja drugo dejstvo: sodobni obiskovalec knjižnice se zaradi ogromnega in naglega razvoja vseh ved in znanosti in v zvezi s tem zaradi neverjetnega naraščanja razne literature vedno bolj orientira k uporabi strokovnih katalogov, raznih strokovnih bibliografij in dokumentacij, ker mu ravno to v prvi vrsti omogoča, da bo o znanosti dobro informiran in na tekočem. Gre namreč za naslednje: imenski abecedni katalog ima to, recimo, pomanjkljivost, da moramo poznati avtorja ali pa naslov publikacije, kar je v sodobnem publicističnem oceanu precej težka zadeva.

Popolnoma je torej razumljivo, da iščejo sodobni bibliotekarji, bibliografi in dokumentalisti najboljše načine in sisteme, ki bi jim omogočali čimbolj praktično in pregledno evidentiranje ogromnega števila raznih publikacij in drugega gradiva, ki naj bi na ta način postalo dostopno vsem interesentom.

Ni cilj tega referata, da bi prikazali in primerjali razne sisteme za strokovno evidentiranje in urejevanje bibliotečnega gradiva, temveč bomo vzeli kot izhodišče znano dejstvo, da je UDK kljub vsem upravičenim in neupravičenim kritikam vendarle najbolj razširjeni sistem za strokovno evidenco bibliotečnega gradiva, o katerem pravi član CCC (Central Classification Committee) v Haagu Belgijec Lorphèvre naslednje: »Ne pričakujemo, da bi kdo dejal, da je UDK dovršena, ker tega nihče izmed nas ne verjame, toda preprosto trdimo, da je UDK *najmanj slaba in pomanjkljiva* med vsemi klasifikacijami, ki so danes v rabi.« Menimo, da je ta izjava objektivna in popolnoma točna ter da je ravno takšno stališče bilo odločilno, da so se tudi naši bibliotekarji in doku-